

Izvirni znanstveni članek/Article (1.01)

Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly 83 (2023) 4, 1035—1047

Besedilo prejeto/Received:08/2023; sprejeto/Accepted:11/2023

UDK/UDC: 37.01:27-184.3:004.9

DOI: 10.34291/BV2023/04/Vodicar

© 2023 Vodičar, CC BY 4.0

Janez Vodičar

Avtoriteta na področju vzgoje in verovanja v digitalni dobi *Authority in Education and Religion in the Digital Age*

Povzetek: Avtoriteta je v demokratičnem okolju postavljena pod vprašaj. Zato v prispevku prikazujemo težave, ki ob tem nastanejo na področju vzgoje in izobraževanja. Prav tako se avtoriteta izgublja pri verovanju. Verske in vzgojne avtoritete so svoje mesto še posebej izgubile v procesu digitalizacije – digitalno okolje ponuja svobodno izbiro in na videz demokratično uporabo. Pokazali pa bomo, kako tudi v tem okolju nastajajo nove oblike avtoritete, ki so v veliki meri prikrite in zato tudi veliko bolj nevarne. Umestitev t. i. algoritemske avtoritete nas vodi do iskanj ustreznih odgovorov za področje vzgoje in oznanjevanja, saj gre – kot kaže – za zelo podobno obravnavo avtoritete. Pristop, ki ga z razvojen kritične zavesti v konkretnem okolju in prepoznavo učitelja kot preroka ponuja P. Freire, povezuje rešitve za opolnomočenje sodobnega človeka tako na verskem kot na vzgojnem področju.

Ključne besede: avtoriteta, digitalno okolje, vzgoja in izobraževanje, verovanje, oznanjevanje, P. Freire

Abstract: Authority is suspect in a democracy. In this article we show what problems this creates in the field of education. Authority is also lost in religion. Religious and educational authority has lost its place, especially in the process of digitalization. The digital environment offers freedom of choice and seemingly democratic use. However, we will show how new forms of authority are also emerging in this environment, which are largely hidden and therefore much more dangerous. The positioning of so-called algorithmic authority leads us to look for appropriate responses for the field of education and proclamation, as it turns out that this is a very similar way of dealing with authority. The approach offered by P. Freire, through the development of a critical consciousness in a concrete environment and the positioning of the teacher as a prophet, combines solutions for the empowerment of modern man in both the religious and educational fields.

Keywords: authority, digital environment, education, faith, proclamation, P. Freire

1. Uvod

Če pomislimo na lastno pot odraščanja, nam bodo hitro prišli pred oči posamezniki, ki so nas oblikovali.¹ Na nas so delovali kot vzor – včasih kot tisti, ki postavljajo meje, drugič kot tisti, ki so od nas veliko pričakovali. Brez tega si odraščanje težko predstavljamo in še danes so nam pri osebnem odločanju njihove usmeritve pomembne. Dobro je imeti človeka, ki mu zaupaš in njegovi besedi verjameš. Veliko znanja, ki smo si ga pridobili, in veščine, ki jih obvladamo, smo preprosto sprejeli kot nekaj samo po sebi umevnega – ker smo verjeli avtoriteti, ki nas je vzgajala, vodila, učila. Kot pravi Wittgenstein: »Otrok se uči tako, da verjame odraslim. Dvom pride po verjetju. Naučil sem se vsega mogočega in se zanesel na avtoriteto določenih ljudi, nato pa sem marsikaj potrdil ali ovrgel z lastnim izkustvom.« (2004, 51) Brez tega izhodiščnega verjetja bi morala vsaka generacija vedno znova iznajti vse na novo. Še več, izgubili bi gotovost življenja, ki ga daje zavest, da smo v varnem okolju in v varnih rokah. Prav temelj vere, kot ga razodeva judovsko-krščanska tradicija, sloni na avtoriteti Boga, ki je sredi med nami in za nas skrbi. Mojzesovo vprašanje po imenu Boga in zagotovilu, da je resnično poklican, dobi jasen odgovor: »Bog mu je rekel: ›Jaz sem, ki sem.‹« (2 Mz 3,14) Zavest, da je Bog vedno z nami in da je temelj gotovosti, varnosti, prihodnosti, je v samem jedru razodetja (LaCocque in Ricoeur 2003, 71; 382). Zato predstavlja sodobna kritika in zlasti rušenje avtoritete izziv za vzgojo, še bolj pa za uvajanje in ohranjanje vere v utelešenega Boga (Schmidt in Cohen 2013; Stegu 2022, 708; Platovnjak in Svetelj 2019, 675–679).

Izhodišče sodobnega človeka je vedno bolj neodvisnost, samozadostnost, svoboda. Zaradi te izpostavljenosti težnje po svobodi je avtoriteta razumljena vse bolj negativno, saj jo bolj ali manj enačimo z avtoritarizmom, ki v družbi nastopa kot nasprotni pol svobode (Diez idr. 2017, 9). Opredelitev posameznika pogosto izhaja iz t. i. negativne svobode – pravi posameznik naj bi bil tisti, ki ni podrejen drugim, ki ni prisiljen ravnati po ukazu od zunaj. Svoboda utemeljuje kraljestvo zasebnosti, neodvisnosti. Le posameznik, ki ima svojo zasebnost in odloča sam, je resnična oseba. Danes se to močno odraža v veliki družbeni odtujenosti. Izkušnje nas učijo – in številni misleci danes utemeljujejo –, da je prava oseba lahko samo tisti, ki svoje odločitve uporablja, da kaj naredi za druge in pred njimi. To pa ni neodvisnost v zgornjem smislu svobode, ampak avtonomija, ki terja tudi določeno vnaprejšnje priznavanje avtoritete (Donegani 2017, 29–30).

Ob možnostih, ki jih imamo v digitalni dobi, imamo vtis, da smo veliko bolj neodvisni, imamo več izbire in se ceni naša posebnost. Na medmrežju imamo številne ponudbe, ki nam omogočajo začutiti svobodo – in nič čudnega, da na njem preživimo vse več časa. Pionirji medmrežja so sanjali o mediju, ki bo v temelju demokratičen in podpiral specifično identiteto posameznikov. Pri tem se redki

¹ Prispevek je rezultat raziskovanja znotraj projekta J6-4626 „Teologija, digitalna kultura in izzivi na človeka osrediščene umetne inteligence“ in raziskovalnega programa P6-0269 „Religija, etika, edukacija in izzivi sodobne družbe“, ki delujeta na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani in ju sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

zavedajo, kaj se za mehanizmom digitalnega skriva. »Homo digitalis misli, da uživa brezplačne izdelke. Toda on je izdelek. Najbolj perfidno pri tem je, da manipulirani celo mislijo, da sprejemajo svobodnejše odločitve kot prej, da sta njihov doseg in dostopnost večja kot kdaj koli prej. Skoraj nihče ne more trditi, da ni prizadet.« (Hepp 2022) Besede nemškega psihoterapevta kažejo na razcepljenost sodobne kulture. Več stoletij se človek bori za svobodo – v okolju, kjer misli, da je to končno dosegel, pa z njim manipulirajo. Upravičeno se lahko vprašamo, ali so se končno uresničile Rousseaujeve besede: »Naj otrok vselej verjame, da je on gospodar, medtem ko boste gospodar vselej vi.« (Blais, Gauchet in Ottavi 2011, 163) Digitalna doba postavlja človekovo svobodo pred nov izziv – še posebej, ker z njo zraščeni odraščajo mladi in v njej mnogi iskalci iščejo tudi verske vsebine (Kraner 2023, 14). Zato je naše temeljno vprašanje, kje in na kakšen način je navzoča, se odraža, deluje avtoriteta, ki bi delovala vzgojno, v digitalnem svetu. Posebej nas bo zanimala avtoriteta, ki vodi k veri, jo krepi in ohranja.

2. Vprašanje avtoritete v odnosu do vzgoje

Vprašanje avtoritete ni nekaj novega in pogojenega zgolj s pojavom novih digitalnih tehnologij. Avtoriteta je pod vprašajem že dlje – tako v širši družbi kot na specifičnem področju vzgoje. Že priseganje na demokracijo kot obliko vladavine o avtoriteti ustvarja sum. V demokraciji je vsak državljan oblast in vsaka oblast – avtoriteta se legitimira le s svobodno odločitvijo posameznika (Blais, Gauchet in Ottavi 2011, 112). Postavitev dvomečega človeka za edino gotovost vodi do krhanja starih vzvodov verjetja in zaupanja (Noddings 1998, 98). Izhodiščna Wittgensteinova misel je tako postavljena na glavo: sodobni človek preverja, preden je sploh treba kaj preverjati. Zato moderna in še posebej postmoderna pogosto vztraja na izhodišču, da je vsaka avtoriteta v sodobni demokratični družbi problematična. Kot odgovor na izrazito skepso številni vztrajajo, da človek brez avtoritete izgublja trdna tla pod nogami. Praktiki v vzgoji in izobraževanju vedno bolj ugotavljajo, da je za sodobno krizo krivo prav rušenje avtoritete; če drugega ne, vsaj pri šolski vzgoji. »Problemi moralne avtoritete so v jedru javnega izobraževanja, saj je osnovno in srednješolsko izobraževanje v enaki meri namenjeno tako socializaciji mladostnikov kot učenju osnovnih kognitivnih spretnosti. Emile Durkheim, eden od utemeljiteljev sodobne sociologije, je trdil, da narava in funkcija šolske discipline ni le za zagotavljanje nekakšnega miru v razredu – kot pripomoček, ki omogoča, da se delo lahko mirno opravi. Šola je pogosto prva družbena institucija zunaj družine, ki je odgovorna za proces oblikovanja mladostnikov za odgovoren vstop odraslega v družbo.« (Arum 2003, 3) V vzgojnih ustanovah se vse bolj odraža napetost med zahtevo družbe, da naj odraščajoče uvajajo v način življenja, učijo predpisane vsebine in vrednote določenega okolja, na drugi strani pa pričakovanji posameznikov, da jim omogočijo svobodo in neodvisnost.

Za pravo ravnotežje med ohranjanjem družbene skupnosti in principov skupnega življenja ter svobodo posameznika je zato nujno na novo premisliti vlogo avto-

ritete pri tem. Če je v starih tradicijah avtoriteta učitelja, znanja, tradicije jasna, se v zadnjih obdobjih vedno bolj pojavlja težnja po umiku avtoritete iz vzgojnega okolja. Kakor koli že, večina strokovnjakov na področju pedagogike deli mnenje, da avtoritete in njenega mesta ni mogoče ukiniti, čeprav so se njene pojmovne oblike spreminjale. Gotovo pa jo je treba razumeti na interpersonalni ravni (Markovec 2014, 73). »Avtoriteti nikakor ni namenjeno, da bi kdaj izginila; avtoriteta je konstitutivno kolesce družbenega mehanizma; je inherentna povezavi med jazom in skupnostjo in je tudi ena temeljnih modalnosti skupnostnega bivanja.« (Blais, Gauchet in Ottavi 2011, 132) Vsa miselna ali politična gibanja, ki človeka so poskušala osvoboditi vsake avtoritete, to le preoblikujejo ali zamenjajo s še hujšo obliko avtoritarnosti. To je mehanizem skupnega bivanja, interpersonalne dinamike, ki ga odgovorni v družbi ne morejo kar odmisлити. Kot ugotavlja Hannah Arendt, bi z zatiskanjem oči pred nujnostjo avtoritete ravnali povsem neodgovorno – kot bi starši svojemu otroku rekli: »Na tem svetu niti sami doma nismo varni; kako se v njem gibati, kaj vedeti, katere veččine obvladati, to so skrivnosti tudi za nas. Poskusiti se moraš sam znajti po svojih najboljših močeh; vsekakor pa nimaš pravice nas klicati na odgovornost. Mi smo nedolžni, umivamo si roke pred tabo.« (Arendt 1961, 191) To odrasli zato v nekakšnem nezavednem narcisizmu vse prepogosto ponavljamo in tako nalogo pomoči mladim pri orientaciji v življenju zavračamo – z izgovorom, da bodo že sami izbrali (Arènes 2017, 137).

To lahko razumemo v širšem kontekstu razvoja zahodne družbe.

»Posameznik je postal najvišja avtoriteta, ki presoja, kaj je zanj pomembno, celo, kaj je prav in resnično. Kultura postmoderne je postavila pod vprašaj prej veljavno gotovost in avtoriteto, ki sta bili pripisani duhovnemu, religioznemu znanju, in vsadila dvom v vrednost velikih pripovedi. V tem kulturnem ozračju skepse se zdi, da resnica in zanesljivost osebnega in duhovnega znanja slabita; zdaj je gotovo le to, da je za to vrsto znanja značilna naravna negotovost. Zato postaja vse zelo relativno, posameznik pa se mora odločiti, čemu bo verjel. Duhovnost zdaj postane egoistična, subjektivna in DIY (*Do It Yourself*), ne pa osebna in skupnostna kot v tradicionalni krščanski duhovnosti.« (Rossiter 2018, 33; Platovnjak 2020, 367–368)

Padec zaupanja v velike pripovedi najbolj krha zgradbo vzgojnega sistema in tradicionalnih verskih skupnosti. Posledice – kot ugotavlja Rossiter – nosi posameznik, ki z osvobajanjem od samoumevne gotovosti in avtoritete vedno bolj zapada v negotovost in skepso. Naložiti mlademu človeku, da se mora znajti sam, ne vodi samo v egoistično zagledanost, ampak tudi v strah pred prihodnostjo in prevzemanjem odgovornosti. »Ker smo vedno bolj razočarani nad resničnim življenjem. Resničnost se zdi vse bolj dolgočasna, upočasnjena, brezbarvna in nesmiselna. Resnično življenje se ne zdi vredno truda.« (Hepp 2022) Hepp to pripisuje vedno večji pogreznjenosti v virtualni svet – je pa to v veliki meri tudi posledica prevelikega bremena, ki ga nalagamo mladim z zahtevo, da se morajo soočiti z vso zapletenostjo sveta odločati sami. V smislu, da smo jim tako ali tako dali dostop do vseh informacij, zato bi morali vedeti in se znajti sami. Pri tem se po-

treba po avtoriteti ne kaže le v vedno večji apatičnosti, temveč tudi v izrazitem vzponu teh, ki avtoriteto vsaj na videz ponujajo – a ta rešitev se zopet zateka k avtoritarnosti. Pozabljamo pa na mesto, kjer je prava interpersonalna avtoriteta tradicionalno doma: vzgoja in religija.

3. Iskanje mesta avtoritete v vzgoji danes

Pri nas avtoriteto prevečkrat razumemo z vidika moči, kakor začenja svojo opredelitev Kroflič: »Pedagoško avtoriteto lahko opredelimo kot fenomen, ki se utemeljuje na substancialnem izvoru učiteljeve družbene moči, ali pa kot izrazito odnosen fenomen, za katerega je značilna vzajemna vpletenost dveh subjektov in s tem tudi prepletenost potreb in pričakovanj obeh akterjev ne glede na asimetričnost/hierarhičnost vsakega avtoritativnega razmerja.« (2010, 138–139) Drugi del, ki jo umešča na področje odnosov, sicer prav zaradi zaslepljenosti z močjo prepogosto prezremo – še posebej, ker smo pozorni na asimetričnost in hierarhičnost razmerja. Drugi pa trdijo:

»Nihče se ne vzgaja sam. Vsak človek, ki na novo vstopa v svet, je kakor vržen v kalno morje kodov in pravil, ki ga obdajajo, ne da bi vsa ta pravila in kode kakorkoli obvladal – za novega človeka je to strašna preizkušnja, od katere si nikoli popolnoma ne opomore, zato je treba bržkone prav v njej iskati psihično osnovo nekega človeškega nagnjenja, ki se nam zdi tako zagonetno, namreč nagnjenja k podrejanju. Novi človek si ne bi mogel nikdar pridobiti osnovnih ključev do svojega okolja in minimalnih sredstev, da se v tem okolju lahko razvija, če mu ne bi pomagali odrasli.« (Blais, Gauchet in Ottavi 2011, 133)

Pri tej nujni pomoči na poti odraščanja ne smemo pozabiti na kritiko zlorabe moči. Razpetost med zahtevo po pomoči in prepuščanjem vzgajanega samostojnosti se hitro prevesi na eno ali drugo stran: v brezpogojno in nekritično poslušnost ali pa v brezglavo uporništvu. Prav zaradi te dileme je dobro še enkrat premisliti razloge za nujnost avtoritete pri vzgoji.

Povzeli bomo pet razlogov za obstoj avtoritete iz konstitutivnih potez človekovega življenja, ki posameznika na poti odraščanja umešča v družbeno stvarnost (Blais, Gauchet in Ottavi 2011, 123–126):

- a. Avtoriteta obstaja, ker v družbi obstaja legitimnost, saj je človeško-družbeni prostor neločljiv od dimenzije normativnosti. Vsaka družba mora legitimirati svoje delovanje: ima svoja pravila, ki ji omogočajo preživetje in rast.
- b. Človeštvo deluje samo na podlagi zaupanja, saj sprejemamo kot gotovo marsikaj, česar sami ne moremo preveriti. Stabilna in trdna je le družba, ki zmore svojim članom zagotoviti vrednost zaupanja.
- c. Ljudje smo v temelju družbeni bitja in imamo potrebo po pripadnosti. Gre za prisotnost skupnosti v individualni zavesti – in preko tega se posameznik poisto-

veti z avtoriteto skupnosti.

- d. Živimo v soodvisnosti s svojimi bližnjimi. Prav ta soodvisnost nas v identifikacijskem procesu oblikuje in odpira za avtoriteto drugega, ki ga srečujemo v različnih oblikah: od staršev do prijateljev.
- e. Zadnji razlog je obstoj svobode. »V tem smislu je mogoče trditi: ljudje dajemo prostor avtoriteti zunaj nas, ker moramo avtoriteto izvajati sami nad seboj.« (126)

Tako lahko zaključimo: »Avtoriteta je edino orodje, ki lahko spravi interes otroka, da vstopi v družbo soljudi, in interes skupnosti posameznikov, da jih v družbi zamenja človek, ki bo na višini njihovih skupnostnih zahtev. Iz vseh teh razlogov lahko sklenemo, da je prav avtoriteta, če jo v njeni naravi in njenih funkcijah razumemo pravilno, danes bolj kot kadarkoli prej poklicana, da postane medij vzgoje.« (138) Pri tem medij razumemo kot pot do vzpostavitve demokratične družbe, kjer bo posameznik sposoben biti avtoriteta sebi in drugim in hkrati živeti v skladu z avtoritetami, ki jih demokratična ureditev postavlja. Ne samo zaupanje, ampak vseh pet razlogov za obstoj avtoritete je najbolj vidnih na področju religioznosti. Avtoriteta norm, verjetje v Presežno, pripadnost verski skupnosti, človekova absolutna odvisnost in hkrati večna odgovornost pred Absolutnim so v temelju verovanja, ki pa se z digitalnim vedno bolj postavlja pod vprašaj.

4. Avtoriteta in religija v digitalni dobi

Religija temelji na avtoriteti. Kot smo že omenili, je transcendentna razsežnost, kakor koli jo že razumemo, vedno pred našo osebno. Človek se v svoji religiozni drži na avtoriteto naslanja, ji zaupa, se je včasih boji, se ji priporoča. Proces sekularizacije z osvobajanjem posameznika to avtoriteto vedno bolj krha (Noddings 1998, 100). Družbeni sistem podjetnosti, ki izpostavlja človekovo neodvisnost in moč, nam je namreč dal dovolj zaupanja vase, da smo to 'navidezno' avtoriteto vse manj iskali ali se je bali.

»Tako za Durkheima kot za MacIntyra je sekularizacija vključevala oslabitev kolektivnega, čustvenega in socialnega značaja religioznih praks, obenem pa se je skupnost zaradi modernizacije razkrojila. V sodobnosti je neizogibna erozija skupnosti in avtoritete kolektivnega verskega prepričanja ter večja nedoločenost glede verske prakse, saj posamezniki do temeljnih klasiﬁkacijskih načel postajajo bolj kritični. Družbene korenine verovanja z rastjo sodobnega individualizma in uporabnimi tehnologijami komunikacije, ki zaobidejo zakoreninjene družbene odnose, počasi propadajo.« (Turner 2011, XXVII)

Prav nove oblike digitalne komunikacije v razumevanje religijske avtoritete in njenih institucij posegajo najbolj izrazito (Kraner 2021, 164). V judovsko-krščanski tradiciji je to še posebej očitno. Prvič zato, ker je bil verski sistem v dobi razodetja hierarhičen, enoten in avtoritativen, sistem komunikacijskih dejanj v novem me-

dijem okolju pa je bolj horizontalen kot vertikalni, bolj raznolik in razdrobljen. Viri avtoritete so decentralizirani, avtoriteta vsakega sporočila pa je predmet pogajanj in dogovarjanja. Rast tovrstnih različnih centrov interpretacije v globalnem komunikacijskem sistemu je povzročila krizo avtoritete v formalnem svetu verskih prepričanj in praks (Turner 2011, 202).

Kot smo že omenili, danes avtoriteta ne izhaja več iz preteklosti, ki bi jo odrasli preprosto prenesli na mlajši rod. Danes je avtoriteta to, kar se vzpostavlja pred našimi očmi: avtoriteta se konstituira sproti. Svet je vedno bolj prostor mnenj, ki v vsej svoji fluktuaciji ob pojavu spletnih vplivnežev vzpostavlja določeno uniformnost kljub videzu stalno novega (Arènes 2017, 132). Vpliv všečkov je kljub nalključnosti vse bolj v vlogi avtoritete. Prav ta pojav ‚vidnosti‘ drastično spreminja sam način komuniciranja, ki se iz izrazito človeške dejavnosti in skupne dobrine spreminja v dragocen komercialni izdelek. Koncept družbe kot skupnosti državljanov, ki jih povezuje komunikacija, je torej pod pritiskom koncepta družbe kot skupka posameznikov ali demografskih trgov, ki jih oblikujejo tržniki. V okviru takšnega modela je za produkcijo javnega komuniciranja ključno vprašanje, ali je mogoče najti ali pritegniti dovolj velik trg, da bo objava finančno vzdržna. Druga pomembna vrednota – in obenem dinamika – je komodifikacija, pri kateri se družbene ali kulturne dejavnosti kooptirajo, ukradejo ali izumijo ter nato zapakirajo in prodajajo kot komercialni izdelki. Komercializacija večine družbenih in kulturnih dejavnosti izpodriva prejšnje družbene strukture, ki so podpirale nekomercialne dejavnosti, koristne širši skupnosti. To pa na večino družbenih in kulturnih dejavnost vrši pritisk, naj ne le proizvajajo, temveč dejavnost tudi kapitalizirajo. Tudi spletne komunikacijske dejavnosti, kot so blogi, ki se lahko začnejo s potrebo po samoizražanju, lahko odkrijejo, se jih lotijo ali celo prevzamejo komercialni interesi, ki si želijo pridobiti občinstvo (Horsfield 2015, 263). V to tržno misel so ujete tudi verske skupnosti. Hitro so se pojavile popolnoma digitalizirane verske skupnosti in se vključile v boj za pozornost. Spet druge so vsako povezanost z novimi mediji zavračale – v veliki meri prav zaradi strahu pred izgubo pristne religiozne avtoritete.

Če pogledamo krščanstvo, je začelo nove digitalne medije izkoriščati hitro. Vse to se odraža v spremembi teološkega pogleda na skupnost cerkve, pa tudi na razumevanje razodetja. Razvil se je pojem digitalne religije, ki poskuša – ne le v krščanstvu, ampak nasploh – opredeliti versko dogajanje v sodobni komunikaciji. »Pojem digitalna religija je postal običajen način ne le za opis posebnega pristopa k proučevanju religije, ki se izraža prek spletnih platform ali drugih digitalnih tehnologij. Gre tudi za oznako, ki skuša opisati, kako na religijo vse bolj vplivajo ali jo razlagajo značilnosti digitalne kulture in njeno srečevanje z različnimi oblikami interneta.« (Campbell in Bellar 2023, 5)

Ker so digitalni in družbeni mediji vedno bolj del naše vsakodnevne rutine, se številni vidiki našega življenja odvijajo tako v fizičnih kot digitalno posredovanih okoljih. Večpredstavna resničnost je značilna za digitalne religije, pri katerih so naša življenja niz spletnih, fizičnih in integriranih srečanj. To vpliva tudi na to, kako se religije v sodobni družbi vidi in prakticira ter vključuje nove izraze verske prakse in skupnosti, ki se odvijajo na spletu in zunaj njega (53). Te skupnosti so

lahko popolnoma nove in brez neke tradicionalne avtoritete ali pa take, ki prav s pomočjo medmrežja tradicionalno avtoriteto utrjujejo.

Digitalizacija z različnimi možnostmi in priložnostmi je ustvarila okolje, v katerem se lahko igramo z informacijami in obredi iz različnih virov, ki niso v pristojnosti verskih avtoritet, ter jih poljubno združujemo. Ljudje si lahko svoja verska prepričanja prilagodijo: lahko si izbirajo, katere informacije in kateri obredi jih nagovarjajo, in gradijo svoje lastne verske identitete (37). Določen sinkretizem je ena prvih značilnosti čistih digitalnih verskih skupnosti. Vendar se tudi v taki skupnosti prej ali slej izluščijo vplivneži in njihova prepričanja, ki skupnost ohranjajo. Še pomembnejše pa je dejstvo, da se teh možnosti poslužujejo tudi pripadniki tradicionalnih verskih skupnosti, kar vpliva na njihove poglede, pričakovanja in zahteve do lastnih avtoritetnih sistemov.

Raziskave so tudi pokazale, da je internetna verska praksa povezana s splošnim izražanjem religioznosti, saj služi kot razširitev običajne verske prakse in duhovnega osmišljanja. Takšne raziskave izpostavljajo dejstvo, da digitalni mediji – tako kot številne druge oblike množičnih medijev – delujejo kot simbolni ali pomenski viri, ki jih duhovni iskalci v sodobni družbi uporabljajo pri verskem orientiranju in ustvarjanju verske prakse (65). Vendar kažejo tudi, da versko udejstvovanje na spletu ne nadomešča interakcij ljudi z zunanjimi verskimi skupinami ali viri. Nasprotno, ljudje svojo versko identiteto gradijo hkrati v fizičnem in spletnem prostoru, in sicer na dopolnjujoč se način (51).

Tako množično pridobivanje (crowdsourcing) verskih izkušenj in razmišljanj o veri ponuja za učinkovito teologijo v tretjem tisočletju mnogo priložnosti in izzivov. Odpira namreč nov način pridobivanja in širjenja teoloških nauk (Palakeel 2017, 135), kar mnoge krščanske skupnosti vedno bolj vključujejo tako v svoje medmrežno delovanje kot tudi v konvencionalno pastoralo.

Če se omejimo samo na Katoliško Cerkev, vidimo, da je na medmrežju redno navzoča že od samega začetka. Prvi poskusi so bili v smislu starega avtoritarnega komuniciranja od zgoraj navzdol – kar je razumljivo, saj ima Cerkev dobro razvito učiteljsko službo, jasno razumevanje učiteljske oblasti in celo teološko podlago za to oblast. Pogosto pa se je pri tem pozabljalo, da svet digitalnih tehnologij in družbenih omrežij vključuje milijone vernikov, tudi v alternativnih strukturah nekakšne verske oblasti. Zanje imajo uradne učiteljske službe v Cerkvi še vedno neko avtoriteto, vendar je ta pogosto nejasna. Velik del cerkvene avtoritete tako še vedno ostaja specializiran in od življenja ljudi navidezno oddaljen. Z drugimi besedami – v sodobnem svetu je opaziti vse večji prepad med učiteljsko avtoriteto, kot jo Cerkev razume, in avtoriteto, za katero se zdi, da so jo ljudje pripravljeni priznati (Soukup 2017, 31).

5. Vprašljivost nove avtoritete v digitalnem svetu

Da bo Cerkev novo obliko avtoritete v službi oznanjevanja lažje sprejela in razvila, je nujno premisliti sam način njenega vzpostavljanja v digitalnem okolju. Kljub vi-

dezu demokratičnosti in svobodne izbire na medmrežju se za tem pogosto skriva nevidna oblika avtoritete, ki jo lahko poimenujemo algoritemska – algoritmi so hermenevtični ključi za urejanje digitalnega sveta. Vprašanje je, kdo jih je postavil in izbral. Jasno je le eno: »Algoritmi niso nevtralni, pred njimi je odločitev.« (Moog 2017, 231) Avtoriteta v digitalni ekologiji ni vsiljena, temveč se ustvarja sama, kar je prepoznavno po številu sledilcev. Gre za avtoriteto, ki jo ustvarjajo uporabniki sami: zaradi neke vrste verodostojnosti, ki jo posameznik v digitalni ekologiji običajno generira (Monteiro 2017, 59). Spontanost in zakritost, ki se kaže v naključnosti take avtoritete, je zato zavajajoča. V družbenih medijih je naključnost več kot enostavno ustvariti: ker algoritmi niso popolni, je naključnost z njimi neločljivo povezana. Poleg tega so ti viri običajno zasnovani tako, da vključujejo dodatno stopnjo namerne naključnosti. Motivacija zanje je prvotno izhajala iz osnovne matematike – in ne iz človeške psihologije. Algoritmi družbenih medijev so običajno ‚prilagodljivi‘, kar pomeni, da se nenehno malenkostno spreminjajo, ker skušajo doseči boljše rezultate – 'boljši' v tem primeru pomeni bolj privlačen in zato bolj dobičkonosen. V tovrstnih algoritmih je vedno prisotno nekaj naključja (Lanier 2018). Kako to deluje, lahko ponazorimo s preprostim primerom: recimo, da vam algoritem pokaže priložnost za nakup nogavic ali delnic približno pet sekund po tem, ko si ogledate videoposnetek ljubke mačke. Prilagodljiv algoritem bo občasno izvedel samodejni preskus, da bi ugotovil, kaj se zgodi, če se ta interval spremeni – denimo na štiri sekunde in pol. Ali bo zaradi tega verjetnost nakupa kaj večja? Če je odgovor pritrdilen, se lahko ta časovna prilagoditev uporabi ne le za vaše prihodnje iskanje, temveč tudi za iskanje mnogih drugih ljudi, za katere se zdi, da so z vami povezani zaradi česar koli – od barvnih preferenc do potovalnih vzorcev (2018).

Omenjen primer je vzet iz dela strokovnjaka, ki zase pravi:

»Govorim kot računalničar, ne kot družboslovec ali psiholog. S tega vidika vidim, da se čas izteka. Svet se pod našim vodstvom hitro spreminja, zato neukrepanje ne pride v poštev. Na področju stroge znanosti nimamo toliko znanja, kot bi bilo za razumevanje našega položaja idealno, vendar imamo dovolj rezultatov za opis problema, ki ga moramo rešiti – le časa za njegovo rešitev nimamo veliko. Zdi se mi, da je pravi trenutek za skovanko, da mi ne bo treba vedno znova ponavljati istega opisa sestavin problema. Kaj pravite na »vedenje uporabnikov, ki je spremenjeno in ustvarjeno v imperij za najem?« BUMMER.« (2018)

BUMMER je stroj s šestimi prilagodljivimi deli, ki po Lanierovem prepričanju služijo za zavajanje uporabnikov. Ob premisleku teh šestih delov se izrisuje nova oblika avtoritete, ki je v nasprotju z obljubljeno svobodo in demokratičnostjo digitalne komunikacije. Mnemotehniko za šest sestavnih delov stroja BUMMER sestavljajo:

A (*Attention*) za pridobivanje pozornosti, ki vodi k prevladi ‚kretenov‘.

B (*Butting*) za vmešavanje v življenje vseh.

- C (*Cramming*) za vsiljevanje določene vsebine.
- D (*Directing*) za usmerjanje vedenja ljudi na najbolj zahrbtnen način.
- E (*Earning*) za zaslužek z omogočanjem najhujšim ‚kretenom‘, da se skrivaj poigravajo z vsemi.
- F (*Fake*) za lažne množice in lažno družbo (Lanier 2018).

Gre za ostro kritiko digitalnega, kar pa ne rešuje težave, saj se pri skoraj vseh digitalnih orodjih, ki jih danes uporabljamo, temu težko izognemo. Velik del svobodne izbire tako na prikrit način prepuščamo oddaljenemu podjetju in njegovim strankam. Ti prevzamejo statistični del bremena naše svobodne volje tako, da ta ni več v naši pristojnosti. Začnejo odločati o tem, koga bomo spoznali, kaj nas zanima, kaj moramo početi. Ni pa skrivnost, da so si ljudje, ki to shemo vodijo, v izrazito kratkem času nakopičili osupljivo bogastvo in moč. Vse to spominja na najslabšo obliko avtoritete, ki se je ne zavedamo, a ima oblast celo nad našimi željami in vestjo.

Vprašanje je, kaj lahko storimo. Predlog psihoterapevta je – najprej aktivna distanca. Zavest, da na drugi strani takega ali drugačnega zaslona ni nikogar, ki bi lahko čutil: da gre torej za uprizarjanje čustveno nabitega izrekanja brez osebnega odnosa (Hepp 2022). Hkrati bi morali življenje manj komentirati in ga bolj intenzivno živeti. Drug drugega bi morali več čutiti in se pustiti občutiti. Pogosteje bi se morali pustiti čustveno ganiti in se držati proč od računalnikov. Manj iger na takih in drugačnih aplikacijah – in več sedenja drug ob drugem na klopci v parku. Ne le občutiti, kaj je trenutno aktualno, temveč tudi, kaj moje telo trenutno potrebuje. Naučiti bi se morali na novo zaupati svojim telesnim čutom (Hepp 2022; Centa Strahovnik 2022). Vsa ta priporočila je treba šele udejanjiti, čeprav jih verska tradicija v način življenja po veri v bistvu že vključuje. Pot do njih pa je vzgoja – še posebej, če ta vključuje razvijanje občutka za trezno zaupanje in vero.

6. Nova avtoriteta vzgoje iz vere

Ugotovili smo, da je izguba tradicionalne avtoritete na področju vzgoje in verovanja šla po zelo podobni poti. V digitalnem okolju je to še bolj razvidno. Učiteljske in cerkvene avtoritete po mnenju mnogih niso več potrebne. Svoboda, ki si jo vsi tako želimo, je zaradi možnosti ponudbe na digitalnem trgu vse bližja – zaradi osvobajanja od starih avtoritet v duhu demokratizacije pa tudi izvedljiva. Po drugi strani pa vsi tožimo nad nemočjo vzgojnih institucij, če drugače ne, ob velikih ekscesih, kot je bil npr. pobjo v osnovni šoli v Beogradu. Prav tako je velik problem v brezvoljnosti in nezmožnosti številnih, da bi komur koli verjeli. Na obeh področjih, pri vzgoji in verovanju, se je pokazal podoben vzorec. Proces sekularizacije je z željo osvoboditve človeka samoumevnost avtoritete načel, digitalizacija pa je dala za to še bolj konkretne možnosti. Ne čudi nas, da se pogosto iščejo skupne rešitve. Na področju vzgoje se vedno bolj poudarja, da bi moral učitelj nastopati

kot prerok – in da bi šola morala postati nekaj svetega (Mayes 2005, 11). Skupaj z njim lahko le predlagamo:

»Ko se učitelj in učenec srečata, na neki način usodno, razred postane prostor »resničnega življenja«, nekakšen kontrakulturni prostor življenja kot nasprotje obkrožujoči kulturi smrti – temu močvirju surovosti in hitre spolnosti brez ljubezni in odgovornosti; kulturi smešne moralne izčrpanosti posameznikov pred digitalnimi in samooklicanimi bogovi – tistimi, ki promovirajo pretirano porabo drog, pijače in hrane, ki zadovoljijo naše čute, ne morejo pa nikoli utišati kričanja našega srca, ki je izdalo samega sebe. A prav srce lahko oživi v pravem srečanju učitelja z učencem v eksistencialno avtentični coni razreda.« (19)

Da učitelja za to preroško vlogo okrepimo, potrebujemo metodološki pristop, ki bi mu to lahko omogočil. Predlagamo pot ozaveščanja, ki jo je prvi razvil Paolo Freire pri opismenjevanju izkoriščanih in razlastninjenih kmetov v Amazoniji. Kot se je izkazalo, so – oziroma smo – v podobnem položaju danes vsi. Digitalni mogočnejši nas nehote ali hote uporabljajo za svoje cilje. Zato se lahko strinjamo: »Prepričanje zatiranih, da se morajo boriti za svojo osvoboditev, ni darilo revolucionarnega vodstva, temveč rezultat njihove lastne *conscientização* – ozaveščenosti.« (Freire 2005, 67) To je opredelil kot proces kritičnega zavedanja o družbenih, političnih in ekonomskih protislovnih stvarnostih, ki vodi k humanizaciji, v praksi pa kot poskus ohranjanja teorije in prakse v uravnoteženi dialektiki – tako da človek deluje refleksivno in razmišlja za delovanje (Nežič Glavica 2021, 138). Prav to je lahko pot k preventivni vzgoji, da digitalno okolje postane dobro orodje, ne pa beg pred svetom. Pristna komunikacija učitelja in pastoralnega delavca bo stroj BUMMER ustavila. učitelj pa bo s tem pridobil pristno in dovolj močno pozornost. Tudi pastoralni delavec, ki bo znal bližnje v njihovem življenju nagovoriti, kakor to zna mati in predlaga papež Frančišek (2014), bo prebujal kritičnost do novonastalih prerokov – in vzbujal zaupanje, ki je pri oznanjevanju potrebno. Preko te poti smo veliko bolj kritični do vsiljenih vsebin, ki jih za zrelo duhovno življenje ne potrebujemo, kar bo preprečilo lahek zaslužek ob naši naivni brezskrbnosti. Predvsem pa bomo ustvarjali bolj pristno družbo, kjer bo vedno manj potreb za lažne novice in lažne profile – saj bomo pripravljene sodelovati v konkretnem življenju Cerkve in družbe (Šegula 2022, 680).

Freirejev metodološki pristop ozaveščanja tako pri vzgoji kot pastorali bo okrepil kritično refleksijo in delovanje, ki temelji na pristni, telesni izkustveni ravni – in je v njej potrjena. Po njegovem mnenju je medsebojna povezanost samozavedanja in delovanja trajna in stalna dinamika našega odnosa do same kulture. Za Freireja je izobraževanje po naravi stvar politično – in nikoli nevtralnno. Izobraževanje ljudi bodisi udomačuje z vsiljevanjem vrednot in kulture prevladujočega razreda bodisi jih osvobaja, saj jim pomaga, da postanejo kritični, ustvarjalni, svobodni, dejavni in odgovorni člani družbe. »Osvobodilno izobraževanje ima rekonstruktiven značaj: vključuje zavezanost k premagovanju sil zatiranja in s tem k rekonstrukciji družbe.« (Roberta 2013) To ne pomeni nekakšne naivne demokra-

tizacije vzgojnih ali verskih ustanov. Tako vzgoja kot oznanjevanje morata ustvariti in prebuditi aktivnega sogovornika in ga vključiti v odgovorno občestveno življenje, kar je tudi cilj celotnega procesa sinodalnosti.

V tem duhu kritične zavesti in osvobajanja v času digitalnega mora Cerkev ponovno povezati štiri stvari, ki jih ni že dolgo. Prvič, avtoriteto s cerkveno naravo vere. Prva priča vere je bila na binkoštni dan skupnost – in ne posameznik. Drugič: vključiti evharistijo, ki oblikuje izvrševanje avtoritete Cerkve, v podajanje vere. Že pri zadnji večerji in potem naprej je bila v lomljenju kruha enotna. Tretjič: vključitev spletnih vplivnežev nazaj v ekonomijo vere – Cerkev je vedno živela iz moči novih karizem, ki jih je sicer preizkušala, a hkrati cenila moč pričevanja. Četrtyč: utemeljiti konkretno skupnost župnije kot mesto, kjer bodo vplivneži lahko izkusili avtoriteto z drugimi osebami v realnem prostoru in času (Tan 2017, 76). Odprt prostor digitalnemu v verski skupnosti je torej smiseln le takrat, ko imamo dovolj kritične občestvene zavesti, ki vliva vero, spodbuja pripadnost, odgovornost – in podpira svobodo posameznika z aktivno vključitvijo v življenje skupnosti.

Reference

- Arendt, Hannah.** 1961. *Between Past and Future Six Exercises in Political Thought*. New York: The Viking Press.
- Arènes, Jacques.** 2017. Les lieux et les temps d'initiation dans notre société post-moderne. V: Molinario in Morel 2017, 125–142.
- Arum, Richard.** 2003. *Judging school discipline: the crisis of moral authority*. Cambridge: Harvard University Press.
- Blais, Marie-Claude, Marcel Gauchet in Dominique Ottavi.** 2011. *O pogojih vzgoje*. Ljubljana: Krtina.
- Bosch, Diez Miriam, Paul Soukup, Josep Lluís Mico Sanz in Daniella Zsupan-Jerome, ur.** 2017a. *Authority and Leadership: Values, Religion, Media*. Barcelona: Blanquerna.
- . 2017b. Introduction. V: Bosch, Soukup Mico Sanz in Zsupan-Jerome 2017a, 9–11.
- Campbell, Heidi A., in Wendi Bellar.** 2023. *Digital Religion: The Basics*. London: Routledge.
- Centa Strahovnik, Mateja.** 2022. Spoznavna vloga telesnih občutkov, resonanca in odtujenost. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:611–621. <https://doi.org/10.34291/bv2022/03/centa>
- Donegani, Jean-Marie.** 2017. Qu'est-ce que vivre dans un monde radicalement pluraliste? V: Molinario in Morel 2017, 23–39.
- Francišek.** 2014. Veselje evangelija [Evangelii gaudium]. Apostolska spodbuda. Ljubljana: Družina.
- Freire, Paulo.** 2005. *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Hepp, Johannes.** 2022. *Die Psyche des Homo digitalis: 21 Neurosen, die uns im 21. Jahrhundert herausfordern*. Ebook. München: Kösel-Verlag.
- Horsfield, Peter.** 2015. *From Jesus to the Internet: A History of Christianity and Media*. Chichester: Willey Blackwell.
- Kraner, David.** 2021. Medijske reprezentacije kot odsev problema institucionalizacije Cerkve. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 1:163–183. <https://doi.org/10.34291/bv2021/01/kraner>
- . 2023. The Internet, the Problem of Socialising Young People, and the Role of Religious Education. *Religions* 14, št. 4:523. <https://doi.org/10.3390/rel1404052381>
- Kroflič, Robi.** 2010. Dialoški model avtoritete kot spopad za vzajemno priznanje (Feministična kritika lacanovskega pogleda na avtoriteto). *Sodobna pedagogika* 3:134–154.
- LaCocque, André, in Paul Ricoeur.** 2003. *Misliti Biblijo*. Ljubljana: Nova revija.
- Lanier, Jaron.** 2018. *Ten Arguments for Deleting Your Social Media Accounts Right Now*. Ebook. New York: Henry Holt and Company.
- Makovec, Danijela.** 2014. Avtoriteta učitelja in koncept spoštovanja. *Sodobna pedagogika* 3:72–92.
- Mayes, Clifford.** 2005. *Teaching Mysteries*. Lanham: University Press of America.
- Molinario, Joël, in Isabelle Morel, ur.** 2017. *Être initié à l'heure des mutations anthropologiques*. Paris: Les Éditions du Cerf.

- Monteiro, Basilio G.** 2017. Historical Understanding of Authority. V: Bosch, Soukup Mico Sanz in Zsupan-Jerome 2017a, 53–62.
- Moog, François.** 2017. Éducation et ecclésiàlité à l'heure du numérique. V: Molinario in Morel 2017, 227–240.
- Nežič Glavica, Iva.** 2021. Geštalt pedagogika v službi oblikovanja duhovnoreligiozne dimenzije življenja. *Bogoslovni vestnik* 81, št. 1:135–147. <https://doi.org/10.34291/bv2021/01/nezic>
- Noddings, Nel.** 1998. *Philosophy of Education*. Colorado: Westview Press.
- Palakeel, Joseph Scaria.** 2017. Crowdsourcing Divine Truth!? *Sensus Fidei* and Theological Authority in the Social Media Culture. V: Bosch, Soukup Mico Sanz in Zsupan-Jerome 2017a, 123–140.
- Platovnjak, Ivan, in Tone Svetelj.** 2019. To live a life in Christ's way: the answer to a truncated view of transhumanism on human life. *Bogoslovni vestnik* 79, št. 3:669–682. <https://doi.org/10.34291/bv2019/03/platovnjak>
- Platovnjak, Ivan.** 2020. Družine s predšolskimi otroki potrebujejo pri svojem poslanstvu posredovanja vere več razumevanja, sprejetosti in bližine v Cerkvi na Slovenskem. *Bogoslovni vestnik* 80, št. 2:355–370. <https://doi.org/10.34291/bv2020/02/platovnjak>
- Roberta, Clara C.** 2013. Paulo Freire. Biola University. http://www.talbot.edu/ce20/educators/catholic/paulo_freire/ (pridobljeno 19. 7. 2023).
- Rossiter, Graham.** 2018. *Life to the full: The changing landscape of contemporary spirituality – implications for Catholic school religious education*. Kensington: Agora for Spiritual, Moral and Religious Education.
- Schmidt, Eric, in Jared Cohen.** 2013. *The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business*. Ebook. New York: Alfred A. Knof.
- Šegula, Andrej.** 2022. Resonanca in sinoda v kontekstu sodobne pastoralne teologije. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:677–689. <https://doi.org/10.34291/bv2022/03/segula>
- Soukup, Paul A.** 2017. Authority, New Media, and the Church. V: Bosch, Soukup Mico Sanz in Zsupan-Jerome 2017a, 31–40.
- Stegu, Tadej.** 2022. Kerigmatična kateheza in resonanca. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 3:705–714. <https://doi.org/10.34291/bv2022/03/stegu>
- Tan, Matthew.** 2017. Bobblehead Church: The Ecclesiological Effects of Catholic Online Celebrity. V: Bosch, Soukup Mico Sanz in Zsupan-Jerome 2017a, 69–77.
- Turner, Bryan S.** 2011. *Religion and the modern society: citizenship, secularization and the state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wittgenstein, Ludwig.** 2004. *O gotovosti*. Ljubljana: Društvo Apokalipsa.